

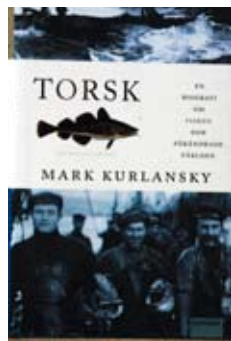
TORSK ELLER SKARPSILL - FÖR MYCKET ELLER FÖR LITE OCH FÖR VEM ?

Björn Hjernquist

Målet för naturvården borde vara ett Östersjön som får fungera som ett vildmarkshav, utan rovfiske och manipulerade fiskebestånd. Istället startar en offensiv fiskejakt på skarpsill med målet att reducera bestånden radikalt. Bieffekten kan bli att sillgrisslorna och torskarna får svårare att hitta mat. Teorin som utgår från att Clupeider (strömming och skarpsill) var ovanliga i Östersjön förr i tiden känns historielös, när det omfattande strömmingfisket längs Östersjökusten är så väl dokumenterat. På Karlsöarna fanns till exempel fyrtioalet fiskebodas under strömmingepoken.

I miljödebatten framställs vissa djurarter som "bättre" än andra. I den marina miljön förs skarven och skarpsillen till de sämre. Att det finns skarv förklaras helst med att något är fel i naturen. Skarven bekämpas och Fiskeriverket ska nu fiska ut skarpsillen. *Om det är många av en art betraktas det nästan alltid som något fel i debatten.* Just detta gäller dock inte torsken och arter som vi gillar. De ska helst vara många. Vi förleder oss att tro att naturen är något som är i "balans". Att naturen istället är processer och ständig dynamik borde vi veta. Ofta långsamma och svårupptäckta skeenden, men möjliga att lägga märke till under en kvinnoålder. Att vi människor ställer till oreda i dessa processer genom att alltid överutnyttja naturtillgångarna vet vi också. I politiken kallas det entreprenörskap och anses bra. Torsken har blivit särskilt hårt åtgången av entreprenörer.

Torsk, fisken som förändrade världen av Mark Kurlansky gavs ut på Ordfronts förlag 2001. Det är en av de mest intressanta böcker som skrivits om torsk (och historia). Mikael Löfgren skriver i förordet: *"Globalisering är bara ett nytt namn på torskhandel"*.

Kurlansky berättar om baskerna, detta mystiska folkslag som före Columbus i hemlighet seglade till Nordamerika och fiskade torsk som de sedan torkade och sålde med god förtjänst. Spioner avslöjade till slut deras hemliga tillhåll. Efterföljarnas rovfiske knäckte till slut de rika fiskbestånden vid Nova Scotia, Newfoundland och Labrador, även

om några skyller på klimatförändring som de menar har ändrat havsströmmarna.

Torsken anses som en riktig "höjdarfisk" och skarpsillen betraktas som dålig för Östersjön. Fast detta är inget vi kan se, utan vi får förlita oss på vad andra säger. På 1980-talet fanns det extremt gott om torsk, i dag finns det mycket färre. Några "som vet" har gått så långt som till att definiera ett "miljöproblem", nämligen att Östersjön har gått från ett torskdominerat till ett strömming/skarpsilldominerat ekosystem, under-

Illustration: Måns Hjernquist

förstått att detta skulle vara något nytt och dessutom dåligt. (Att fisket på torsk är och varit allt för hårt är en annan sak.) *De modeller som försöker visa att Östersjön först var ett ekosystem dominerat av säl, sedan av torsk och nu av skarpsill/strömming beskriver dock inte verkliga skeenden. Det är teorier.* Torsk används felaktigt som den viktigaste indikatorn på Östersjöns miljötillstånd. Exempelvis redovisas beståndens förändring från den extrema toppnivån för torsken och framåt.

Frågan om skarpsill eller torsk har betydelse för havsfåglar, som sillgrisslor, tordmular och silltrutar, som lever av skarpsill. Därför borde det vara minst lika relevant att se situationen från ett sillgrissle/skarpsillperspektiv, som från ett fiskare/torskperspektiv. Vi skulle lika gärna kunna fråga vad vi ska göra för att "balansera" de effekter torsken får på skarpsillen, när saltvatteninflödena gör att det blir "för mycket" torsk. *Från naturvårdssynpunkt måste man dock avråda från att överhuvudtaget manipulera Östersjöns ekosystem.*

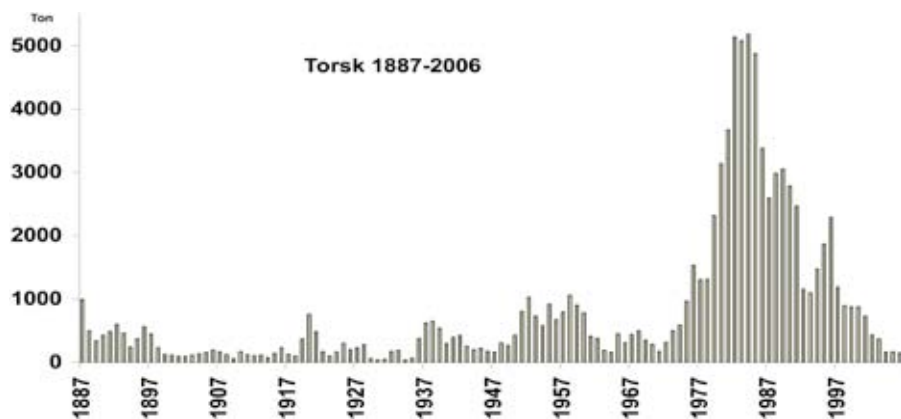
Den aktuella decimeringen av skarpsill sägs även syfta till att ta bort algblomningen, eftersom skarpsillen skulle äta upp hopp-

kräftorna, som annars skulle ha ätit upp de växtplankton som blommar." Förvisso äter hoppkräftor växtplankton, men sommarens "algblomning" bildas av cyanobakterier som är illasmakande och giftiga, så flertalet lär inte ätas av hoppkräftorna, utan sedimenterar direkt. Man säger också att skarpsillen äter upp torskens ägg, men det finns över 30 miljoner torsk i Östersjön just nu, så de klarar säkert föryngringen naturligt, om miljöförutsättningarna finns. *Det behövs ett särskilt torskstöd, men första steget är att stoppa fisket på 40 000 ton torsk under 2008, inte att döda skarpsillen.*

Med den motsättning som konstruerats mellan olika fiskarter vill man gärna veta hur mycket det finns och funnits och hur många det "borde" finnas. Fiskeriverkets statistik startade först 1966 för torsk och 1974 för skarpsill och visar alltså bara "nutid". Och dessa är handlar det om beräkningar, inte exakta tal, detta ska man ha klart för sig när man läser statistik.

Skarpsill

Det har säkert alltid funnits gott om skarpsill i Östersjön, även om bestånden gått upp och ner, annars skulle det inte ha funnits koloni-

Figur 1. Torskfångster vid Gotland under perioden 1887 - 2002 är en indikation på hur torskbeståndet varierat i Östersjön. Data från Länsstyrelserna: "Fiskets framtid på södra Östersjön - utveckling eller avveckling?" 2005.

er med sillgrisslor i Östersjön, eller så skulle sillgrisslorna ha anpassats till att äta andra fiskarter eller i alla fall haft en mer varierad kost (se figur 3 på sidan 18). Dagens nivå på skarpsillbeståndet är inte heller särskilt högt sett i ett sillgrissleperspektiv. Om den mängd skarpsill som man beräknar finns i hela Östersjön i dag skulle vara jämt fördelad, blir det inte särskilt många skarpsillar runt Karlsöarna. Under häckningstid måste alkfåglaerna på Karlsöarna hitta och fånga grovt räknat 10-20 procent av de skarpsillar som finns där, för att kunna lyckas med häckningen. Det förutsätter en enormt god jaktlycka! *Ska sillgrisslorna ha en långsiktigt hållbar situation måste vi acceptera att det får finnas betydligt fler skarpsillar.* Det är tufft att hitta mat för en sillgrissla. Ett ökat fiske på skarpsill gör det ännu svårare för dem.

Det fiskas sju gånger så mycket skarpsill i Östersjön i dag som för tjugofem år sedan. Svenskt trålfiske efter skarpsill startade först 1997, när man byggde en infrysningsanläggning i Västervik och 2004 med en i Ronehamn på Gotland. Huvuddelen av de svenska fångsterna togs av fartyg från Västkusten vid trålning väster om Karlsöarna upp mot Stockholms skärgård. De fångsterna har gått till fodertillverkning. Förre 1999 fiskades det ingen skarpsill alls på Gotland, men från och med 2004 fiskar samtliga trålare på Gotland skarpsill vissa perioder. Dessa fångster går till Baltikum och blir människoföda. År 2006 var fångsten på Gotland 3 760 ton! Denna vinter har det legat både danska och norska stortrålare runt Gotland och fiskat skarpsill.

År 1981, under torskåren, var antalet skarpsillar under den kritiska gränsen för vad som anses bärkraftigt för arten. *Fiskeriverkets uppskattning tyder på att det fanns ungefär lika mycket skarpsill i Östersjön 2007 som före 1980-talets "torskboom". Det torde inte vara "för mycket". Att använda skarpsillen som argument i bedömningsunderlaget för ett "flip-pat" ekosystem känns konstruerat.*

Torsk

En indikation på hur mycket torsk det funnits ger fiskarens fångstiffror (se figur 1). Statistiken kan diskuteras, men de som ifrågasätter den kan inte heller använda den som stöd för att situationen i dag är sämre än förr! Statistiken över vad som landats på Gotland styrker teorin om att det långa tider funnits relativt lite torsk. Den extrema toppen i diagrammet kring 1980 berodde säkert på att fiskeinsatserna var större då, jämfört med tidigare och skedde med effektivare redskap. Men om man ska våga tro på äldre fiskare fanns det betydligt fler torskar dessa år, jämfört med vad som fanns åren kring 1950, då det också var ovanligt gott om torsk runt Gotland. Att det förekommit storskaliga variationer finns dokumenterat flera hundra år tillbaka i tiden. Länsstyrelsen runt Östersjön utvärderade fiskets framtid år 2005 och sammanfattade om torsken: *Det viktigaste fisket i Östersjön har i alla tider varit strömmingfisket, torsk har varit korta parenteser.*

Fiskeriverket uppskattade lekbiomassan av torsk till 80 000 ton år 2007. Det är betydligt färre än de 700 000 ton som man beräknar att det fanns på 1980-talet, men då var förhållandena alltså extrema och sammanföll med ovanligt effektivt saltvatteninflöde. En avvikande period bör inte användas som norm. Det finns nu glädjande tecken på att det åter igen börjar finnas torsk runt Gotland. Ett exempel på det är att fiskare i Djupvik får torsk som bifångst vid landnära strömmingfiske, något som inte hänt på många år.

Massförekomst av torsk gynnar fiskeindustrin, men medför också ändrade ekologiska förhållanden i havet, eftersom torsken är en rovfisk som äter andra fiskar. När det är extremt gott om torsk blir det färre skarpsillar (och färre sillgrisslor och silltrutar) och när torsken går tillbaka kommer skarpsillen tillbaka (se figur 2 på sidan 18). När torsken går in till Gotlandskusten tycks den även få reglerande effekt på beståndet

av mer kustnära fiskarter som till exempel rötsimpa och tånglake, vilket i sin tur påverkar andra arter. Under den tidsperiod som torsken hade en så extrem toppnivå vid Gotlandskusten, på 1970/80-talen, minskade många andra fiskarter i fiskestatistiken, till exempel ål, strömming och "fjällfisk". Även flundror som det alltid varit gott om minskade, sannolikt på grund av att torsken åt upp ungflyndror.

Havets växlande salthalt och överfisket är avgörande faktorer för torsken. Östersjön borde få vara det hav det alltid varit, med ett varierat fiskbestånd och stora bestånd av strömming/skarpsill. (Minns alla fiskelägen som växt fram längs svenska ostkusten och på Gotland för strömmingfisket. På Karlsöarna fanns på 1700-1800-talen 40-talet fiskebodrar!) Den naturliga dynamiken i vårt brackvattenhav borde få fortleva oreglerat och fisket måste vara långsiktigt hållbart. Även skarpsillbestånden påverkas av salthalten i havet, men skarpsillens ägg tål lägre salthalt än torskägg. De klarar sig bättre. Fiskvikterna beror bland annat av hur mycket och vilka arter djurplankton som finns, vilket också påverkas av havets salthalt (se sidan 21). Bli Östersjöns vatten saltare leder det till att skarpsillarna blir tjockare. Men det är kortvarig glädje för dem, för ett saltare hav ger torsken möjlighet att föryngras sig bättre och öka i antal, vilket snart leder till att skarpsillarna blir uppätta och minskar i antal.

Från naturvårdshåll riktas krav på fiskestopp på torsk, men fiskekvoten för år 2008 blev ändå hela 40 000 ton för Östersjön. Från naturvårdshåll varnas också för experimentfiske av skarpsill, men detta startas ändå. Vad som krävs för en god förvaltning av torsk är inte ökat fiske av skarpsill, utan en effektiv reglering av torskfisket med trålningsförbud och införandet av fredningsområden! Det behövs också en större insikt (även hos forskare) om den långsiktiga naturliga dynamiken i fiskbestånden. Blev det så kunde vi kanske få byta ut rubriken på denna artikel till **TORSK OCH SKARPSILL**.

Isabella Lövin's bok "Tyst hav - jakten på den sista matfisken" på Ordfronts förlag 2007 följer i Kurlanskys spår och har fått fart på debatten och hon har belönats med stora journalistpriset. Hennes viktiga bidrag är avslöjandet av hur korrumpad politiken runt fisket är, både inom EU och Sverige. Jag saknar debatten om ett långsiktigt hållbart politiskt/administrativt system kring fisket.